

Jarosław Ławski

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-1167-5041

Robert Szymula

Uniwersytet w Białymstoku

ORCID: 0000-0002-4879-4554

OD REDAKCJI

1.

Losy Polaków w Odessie i na wybrzeżu północnym Morza Czarnego należą do zagadnień wciąż dość słabo zbadanych. Od samego początku obecni w Odessie, tworzący w Chersoniu własną kolonię, podróżujący na Krym i do Turcji, Polacy po 1795 roku stali się częścią wieloetnicznej wspólnoty nadczarnomorskiej, nad którą panowanie rozciągnęło Imperium Rosyjskie. Osobną historię tworzą natomiast dzieje polskiej obecności na tych terenach przed rozbiorami, w czasach od średniowiecza po XVIII wiek, gdy Rzeczpospolita była jednym z kluczowych podmiotów rywalizujących w przestrzeniach między Kamieńcem Podolskim a Oczakowem, Krymem a Akermanem. Niezbyt liczne do tej pory studia¹ nad problematyką polskiej obecności w przestrzeni Czarnomorza wymagają więc pogłębienia – winno mieć ono charakter interdyscyplinarny, a przy tym prócz ujęć historiograficznych nie może zaniedbywać tematu interferencji kulturowych na poznawczo płodnym i jakże często płonącym pograniczu polsko-turecko-ukraińsko-tatarsko-rosyjsko-mołdawskim.

Właśnie odpoznawaniu losów twórców sztuki i literatury przynależących do kultury polskiej, a tworzących lub żyjących w przestrzeni nadczarnomorskiej, poświęcona była IV Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Odessa i Morza Czarne. Polsko-ukraińskie związki kulturowe”. Ten wieloletni, cykliczny projekt badawczy realizowany jest przez uczonych różnych dyscyplin (głównie filologicznych) z Narodowego Odeskiego Uniwersytetu im. Ilji Miecznikowa oraz Katedry Badań Filologicznych „Wschód – Zachód” Uniwersytetu w Białymstoku. Zespół badawczy wspomagają kadrowo i strategicznie Muzeum Literatury w Odessie oraz Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego. Bez dotacji i często obecności polskich dyplomatów z Odessy uczeni realizują ambitny

---

¹ Zob. *Polaki na pıvdlni Ukraïni*, red. T. Ciesielski, V. Kušnir, Odessa 2006; A. B. Cichocka, *Odessa inspiracją Polaków*, Odessa 2016 (2 wydanie: Poznań 2017).

projekt, wymagający na przykład naprzemiennej obecności badaczy w Odessie i Białymstoku. W dniach 10–11 września 2018 roku IV Konferencja zebrała się w Odessie, by rozpoznać temat wiodący: „Polacy w Odessie i na ukraińskim wybrzeżu Morza Czarnego. Historia – dziedzictwo – współlistnienie wielokulturowej wspólnoty miasta”. Jak zwykle spotkano się w Pałacu Gagarina tuż obok Opery Odeskiej; obradowano w czasie trudnym, gdy uwidoczniły się znów napięcia międzynarodowe. Zresztą, od 2012 roku, gdy zadzierzgnęły się więzy przyjaźni między badaczami odeskimi i białostockimi, każdy rok przynosił takie czy inne konfiguracje napięć, lęków, niepokojów, do czego przywykliśmy. W sesji z 2018 roku wzięła udział spora, dziesiętnastoosobowa grupa polskich badaczy z Białegostoku, Opola, Warszawy, Katowic, Poznania, Torunia, Krakowa, Gdańska, Rzeszowa.

2.

Punktem wyjścia dwudniowych obrad stały się następujące zagadnienia badawcze:

- Dzieje osadnictwa Polaków w Odessie od 1794 roku po współczesność.
- Literatura, sztuka, architektura jako świadectwa obecności Polaków w wielokulturowym i wieloreligijnym świecie odeskim.
- Polacy na ukraińskim wybrzeżu Morza Czarnego: historia, świadectwa, zapisy.
- Mit Odessy w kulturze polskiej.
- Polacy w Odessie oczyma Ukraińców, Rosjan, Francuzów i innych narodowości zamieszkujących miasto.
- Inne narodowości w Odessie i ich relacje wzajemne.
- Morze jako element mitu odeskiego w doświadczeniach społeczności polskiej w Odessie.
- Wkład Polaków w gospodarkę Odessy.
- Polacy w Liceum Richelieu i na Uniwersytecie im. Ilji Miecznikowa.
- Historia i losy Polaków w Odessie i nad Morzem Czarnym.
- Kościół rzymsko-katolicki i jego dzieje w Odessie.
- Działalność kulturalna i naukowa Polaków we współczesnej Odessie.
- Wielonarodowa Odessa z perspektywy innych kultur europejskich i pozaeuropejskich.

Oczywiście, spektrum podjętych tematów jak zawsze okazało się trochę inne, ale i tak ogłoszone polskie i ukraińskie (w imponującej liczbie dwudziestu sześciu) prace złożyły się na niemały tom, który kontynuuje prace podjęte w trzech poprzednich monografiach pokonferencyjnych². Obrady w Złotej Sali

² Dotychczas wydane: *Odessa w literaturach słowiańskich. Studia*, red. J. Ławski, N. Maliutina, Białystok – Odessa 2016; *Odessa i Morze Czarne jako przestrzeń literacka*, red. J. Ławski, N. Maliutina, Białystok – Odessa 2018; *Odessa, muzyka, literatura. Ukraińsko-polski trans-*

Muzeum Literatury miały swą niezwykłą atmosferę – pełną otwartości i życzliwości, zwieńczyły zaś je zwiedzanie Odessy i wspólna, uroczysta kolacja.

Pomimo tylu prac, trudno wciąż stwierdzić z satysfakcją, że dzieje i literackie ślady-ścieżki Polaków w Odessie w okresie między 1794 a 2020 rokiem zostały wyczerpująco opisane. Na opracowanie czekają dzieje Kościoła katolickiego w Odessie (tu taka postać jak ks. Tadeusz Hoppe), literackie i malarskie konterfekty Morza Czarnego, publicystyczne projekty „zagospodarowania” regionu, geopolitycznego wykorzystania. Na nowe odkrycia archiwalne czekają badacze Mickiewicza i szerzej romantyzmu; domaga się monografii polskie czasopiśmiennictwo i drukarstwo w Odessie, nie mówiąc już o tematach tak „egzotycznych”, jak udział Polaków w rewolucji, zagłada dworów kresowych, uczeni polscy i lekarze nad Morzem Czarnym lub podróże do Turcji i na Bliski Wschód lub Zakaukazie *via* Odessa, Chersoń, Krym³. Jest więc, co robić, byle tylko wrzący kocioł wielkiej Historii pozwolił te prace kontynuować.

3.

Nie ma w Europie Wschodniej badań interdyscyplinarnych, cyklicznych bez ludzkich więzów i relacji. Jak wszędzie w tej przestrzeni, gdzie instytucje nie są doskonałe, a pieniądze nie płyną z niewyczerpanego źródła, tak i w Odessie fundamentem powodzenia badań, sesji, wymiany jest życzliwość, zaufanie, a czasem przyjaźń obywateli wolnej Ukrainy i Polski. Chcielibyśmy podziękować *spiritus movens* odeskich działań naukowych. Osobom nie tyle „zasłużonym”, ile na zasłużoną wdzięczność zasługującym, bez których tej i poprzednich Konferencji nigdy by nie było: śp. Panu prof. Evgenovi Chernoiwanenko – Dziekanowi Wydziału Filologicznego Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. Ilji Miecznikowa⁴; Pani prof. Oksanie Szupcie-Wiazowskiej kierującej Katedrą Ukrainistyki; Pani dyr. Tatianie Liptudze – kierującej Muzeum Literatury w Odessie; Panu doc. dr Arturowi Malinowskiemu z Uniwersytetu Odeskiego, który otoczył czułą opieką polskich uczestników projektu; Pani Alenie Jaworskiej z Muzeum Literatury w Odessie, która włożyła wiele pracy w przygotowanie obrad i zapewnienie bezpieczeństwa polskim gościom.

Było to jedyne w swoim rodzaju spotkanie⁵. Kontynuowano je w 2019 roku w Białymstoku, gdzie w Książnicy Podlaskiej im. Łukasza Górnickiego wspólnie

---

fer kulturowy. Studia, red. N. Maliutina, W. Biegluk-Leś, idea i układ J. Ławski, Białystok – Odessa 2019.

³ Nowością w tym zakresie jest cykl szkiców kulturo- i literaturoznawczych: J. Juszkiwicz, *Odessa w literaturze polskiej lat 1804–1843. Szkice*, Białystok 2020.

⁴ Śp. Prof. Evgen Chernoiwanenko (1952–2020) stał się kolejną ofiarą pandemii. Trudno przecenić jego wkład w polsko-ukraińską, odesko-białostocką współpracę humanistów od 2012 roku.

⁵ Z relacji i opinii na temat cyklu badawczego zob. D. Rott, *Slawiści w Odessie*, „Nowa Europa Wschodnia” 2019, nr 1, s. 186–189; T. Szewczenko, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa*

z kolegami z Odessy badaliśmy „Mit Odessy w literaturze światowej. Teksty – media – wyobrażenia”.

Zaplanowana na 2020 rok w Odessie konferencja o Odessie-kobiecie i kobietach w Odessie nie doszła do skutku z powodu, którego jeszcze w lutym tego roku nikt nie mógł się domyśleć: pandemii.

Pozostaje nam wrócić pamięcią do Odessy z roku 2018. I oddać się lekturze prac o niepowtarzalnym mieście nad Morzem Czarnym, w którym także żyli i tworzyli polscy artyści, uczeni, pisarze, przemysłowcy, architekci...

Jarosław Ławski, Robert Szymula

Elk – Białystok, 28 sierpnia 2020 roku

„Mit Odessy w kulturze światowej. Teksty – media – wyobrażenia”, Białystok, 24–25 IX 2019. Sprawozdanie, „Bibliotekarz Podlaski” 4/2019; *Slawiści w Odessie. Sprawozdanie z I Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Obraz Odessy w literaturach słowiańskich”*, 12–13 września 2013 roku, Odessa, „Bibliotekarz Podlaski” 28/2014; M. Siedlecki, *III Międzynarodowa Konferencja Naukowa z cyklu „Odessa i Morze Czarne. Polsko-ukraińskie związki kulturowe”*. *Muzyka i opera w polsko-ukraińskim dialogu literackim i kulturowym*, „Bibliotekarz Podlaski” 2/2017; J. Ławski, *Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Polacy w Odessie”*, Odessa, 10–11 września 2018 roku. Sprawozdanie, „Bibliotekarz Podlaski” 3/2020.